

Konuşan Ellerin Duyan Gözlerle İletişimi: İşaret Dili ile Din Eğitimi

Dinî kavramların işaretleri, işaret dili yapısına ve anlam uygunluğuna dikkat edilerek, işitme engeli olan bireylerin anlama ve algı seviyelerine uygun olacak şekilde itina ile seçilmiş 798 kavramın, yine işitme engeli olan bireylerin algı seviyeleri, farklı bölgelerdeki kullanımları ve MEB' in hazırladığı Türk İşaret Dili Sözlüğü dikkate alınmak kaydıyla Türk işaret dilindeki karşılıkları, komisyondaki işiten ve işitemeyen tüm üyelerin görüş birliği ile belirlenmiştir.

► Aynı apartmanlarda birlikte yaşadığımız, aynı yollarda birlikte yürüdüğümüz, aynı havayı teneffüs ettiğimiz halde camilerde birlikte saf tutamadığımız, hüznün ve mutluluklarını paylaşamadığımız, kendilerini unuttuğumuz, ihmal ettiğimiz, gör(e)mediğimiz, görmezden geldiğimiz, farkına varılmalarını ve verilecek hizmetleri sessizce bekleyen kardeşlerimiz var. İşitme engeli olan kardeşlerimiz...

Toplumların hayatında çok önemli bir yere sahip olan iletişim, hayatın temel yapı taşlarından birisidir. Sürekli etkileşim halinde olan insanlar için iletişim olmazsa olmazlardandır. Tüm yaratılmışlarla etkileşim halinde olan insanoğlunun, doğumundan ölümüne kadar devam edecek süreçte Yaradanı ile de iletişimi hep olacaktır. Alışıl-gelmişin dışında bir iletişim aracı olan “işaret dili”, işitme engelli bireylerin tüm yaşantılarında olduğu gibi dinî yaşantılarında da çok büyük öneme sahiptir. Artık ülkemizde İşaret dili ile din eğitiminin temeli atılmış durumdadır. Ve yoğun bir şekilde çalışmalar devam etmektedir.

ENGELLİ BİREYLER İÇİN DİN VE DİN EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

İnsanoğlunun tüm yaşantısında etkisi her daim hissedilen dinin sayesinde, sahip oldukları engeli “imtihan” sınırları çerçevesinde anlamlandırabilen ve şükredebilen insanlar olduğu gibi, bu engeli kabullenme konusunda sıkıntılar çeken ve “Neden ben?” sorusuna cevap bulamayan insanlar da vardır. Engelli birey ve ailesine, engelliliği kabullenme sürecinde verilebilecek din eğitimi ve hizmeti, özellikle engelliliği doğru ve sağlıklı bir şekilde anlamlandırmaya yardımcı olacak nitelikte olmalıdır.¹

“Her insanın dünyaya imtihan için gönderildiği, hayır ve şer ile denendiği”², “sabredenlerin mükâfatlan-

dırılacağı”³, “Allah’ın kimseye zerre miktar zulmetmeyeceği”⁴ ve “kimseye taşıyabileceğinden fazla yük yüklemeyeceği”⁵, “iyi insanların sıkıntı ve hastalık zamanlarında sabreden kişiler oldukları”⁶ her fırsatta hatırlatılıp, duanın gücüne⁷ vurgu yapılmalıdır. Allah’ın dış görünüş ve mülkiyete değil, amellere ve insanların içindekilere bakacağı⁸ gibi hadis-i şerifleri hatırlatmak, engelli bireylerin üzerlerinde çok önemli bir moral-motivasyon etkisi oluşturacaktır. Böylece sadece âhireti temel alan bir görüntü içerisinde olmadan, ölüme dek hayatlarını engelli olarak sürdürecekleri ihtimali de göz önünde bulundurularak hayatlarını yaşanabilir kılmak için gereken psiko-sosyal adımlar atılmış olacaktır.

Allah’a iman duygusuyla birtakım değerlere bağlanarak aynı değerlere inanan diğer insanlarla birlikte olma duygusuyla, içinde bulunduğu toplumda kendisinin de bir yerinin ve anlamının olduğunu kavrayarak⁹ Neden ben? sorusunun cevabını bulabilen bir engelli birey, sorunları aşabilecek gücü kendisinde hissederek özgüven kazanabilmektedir. İçinde buldukları bu durumu sorgulamaktan kendilerini alamayanların, bu psikolojiden kurtulabilmeleri için, dinî eğitim ve dinî hizmetler kendileri için bir rehabilitasyon olacaktır. Âhret inancı, kayıpların kabullenilmesini kolaylaştırarak bu kişilere iyimserlik ve umut gibi ruh sağlığı açısından olumlu duygular kazandıracaktır.

İŞARET DİLİYLE DİN EĞİTİMİ VE KUR’AN ÖĞRETİMİ NASIL YAPILMAKTADIR?

İşitme engelli bireylere verilecek din eğitiminde en önemli eksiklik Türkiye’de ortak bir din dilinin, çoğu dinî kavramın işaret dilindeki karşılıklarının ve konuyla alakalı yetişmiş din görevlilerinin bulunmamasıydı. Türk İşaret Dili Dinî Kavramlar Sözlüğü’nün hazırlanması ve din görevlilerine İşaret dili eğitimi verilmeye başlanmasından sonra dinî eğitim daha geniş kapsamlı bir şekilde verilmeye başlanmıştır.

2014 yılı Ocak ve Şubat aylarında 81 ilden 135 Kur’an kursu hocasına verilen işaret dili eğitimi neticesinde Konya, Sinop, Mardin, Hatay, Adıyaman, İstanbul, Ankara, Eskişehir, İzmir, Kayseri, Osmaniye, Antalya, Karabük, Rize, Kocaeli, Kütahya, Kırıkkale, Tekirdağ, Malatya, Afyon ille- rinde kadın işitme engelliler için Kur’an kursları açılmıştır.

Cuma ve bayram namazlarındaki hutbeler ve vaazlarda, kurslarındaki eğitimlerde ve işitme engelliler okullarındaki zorunlu ya da seçmeli dinî içerikli derslerde önce-

İşitme engelli bireylere verilecek din eğitiminde en önemli eksiklik Türkiye’de ortak bir din dilinin, çoğu dinî kavramın işaret dilindeki karşılıklarının ve konuyla alakalı yetişmiş din görevlilerinin bulunmamasıydı.

likle din görevlileri ile öğretmenlerin, içeriği ve müfredatı işitme engelli bireylerin hazır bulunuşluk düzeylerine göre gözden geçirmesi gerekmektedir.

Dinî eğitim çoğunlukla soyut kavramları içerdiğinden dolayı işitme engelliler için din eğitiminde somutlaştırılmış, örneklerle ve görsellerle zenginleştirilmiş, anlama ve algı seviyelerine indirgenmiş, basitten karmaşığa doğru bir yol izlenerek, 4-5 kelimeyi geçmeyecek cümleler kullanmak uygun olacaktır. Daha önceden din eğitimi almış, ailesindeki dinî yaşantıyı gözlemlemiş, farklı eğitim kurumlarında eğitimlerine devam etmiş, farklı sosyal çevrelerle etkileşim halinde olan, meslek sahibi işitme engelli bireyler ile bahsettiğimiz imkanlara sahip olamayan işitme engelli bireylere verilecek din eğitiminin seviyesi ve kapsamı elbette aynı olmayacaktır.

Orta-ağır seviyede işitme engelli olan bireyler ile hafif düzeyde işitme engeli olan bireylere verilecek eğitimde farklı metodlar uygulanmaktadır. Bu eğitim, doğuştan ya da sonradan işitme kaybı yaşamış olma durumuna, yaşa, birden fazla engeli olmaya ve algı-anlama seviyelerine göre de farklılık göstermektedir. Total seviyede işitme engelliler için eğitim, genel olarak işaret dili ile verilmektedir. Duyma kalıntısı olan işitme engellilere hem işaret dili ile hem de sözel-ışitsel yöntem ile eğitim verilmektedir.

Kur'an'ın dili Arapça olduğu için, Arapça parmak alfabetini kullanarak eğitim vermek öğrenme hızını artırmaktadır. Öncelikle alfabe tanıtılır, Türk alfabesindeki karşılıkları verilir. Akılda kalıcılığını artırmak amacıyla, her bir Arap harfine karşılık gelecek, o harfle başlayan ve işaret dilindeki hareketiyle benzeşen Türkçe bir kelimeyle bağlantı kurulur. (Elif elma, Be-bir, Te-temiz, Se-sevap, Cim-cennet vb.) Daha sonraki süreç, işiten bir bireye verilen Kur'an öğretimi ile aynı olacaktır. Harflerin ince ve kalın okunuş örnekleri ile başta, ortada ve sonda okunuşları verilir. Üstün, esre ve ötre ile okunuşlar verilir. Tenvin, Cezm, Şedde, El (elif lam) takısı, Hemze, Med, Lafzatullah, Hurufu mukataa konuları alıştırmaları ile birlikte verilir. İşitme engelli bireye Kur'an öğretimi işaret dili, parmak alfabeti ve Türkçe yazım ile verildiği gibi geri dönütü de aynen işaret dili ve parmak alfabeti ile ya da Türkçe karşılığı yazdırılarak alınır. Sürekli tekrarlar ve kontroller ile kişi Kur'anı öğrenmiş olur. Fakat, onlardan sesli okumalarını, tecvid ya da mahrece bağlı kalmalarını beklemek hata olacaktır.

Hafif-orta işitme engeli olan bireylere din eğitimi ve Kur'an öğretimi daha kolay yapılabilir. Doğuştan ya da sonradan işitme yetisini yitirmiş, işitme cihazı, kokulear implant gibi cihazlar ile belirli bir seviyede işitebilen ve buna bağlı olarak belirli bir derecede konuşabilen veya dudak okuyabilen bireylerin eğitimi, hem işaret dili hem de işitsel-sözel yol ile devam etmektedir. İşitebilen bireylere verilen eğitimlerde uygulanan sistem, burada da kullanılabilir.

TÜRK İŞARET DİLİ DİNİ KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ

İşitme engelli öğrencilerin eğitimleri için ülkemizde 45 ilkokul, 45 ortaokul ve 18 Özel Eğitim Meslek Lisesi bulunmaktadır. İşitme engelli bireylerin din eğitimleri ise Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde açılan Kur'an kursları tarafından yürütülmektedir.

İşitme engelli öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretmenleri işitme engelli öğrencilere bu dersin nasıl öğretileceğine dair formasyon eğitimi almamaktadırlar. Dolayısıyla işitme engelli öğrencilerin özelliklerini bilmedikleri için tayin edildikleri okullarda sıkıntı yaşamaktadırlar.

İşitme engellilere din eğitimi verebilmek için dini kavramların hangi işaretlere tekbül ettiğinin bilinmesi gerekmektedir. İşitme engelli bireylere dinî eğitim veren eğitimciler, işitme engelli bireyler ve aileleriyle yapılan iştişareler neticesinde "Türk İşaret Dili Dinî Kavramlar Sözlüğü" isimli bir çalışmanın yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

EL ŞEKİLLERİ

Başparmak ve işaret parmağı açık, kıvrık, öbür parmakları kapalıdır . (C El)

Parmaklar açık ve bitişiktir.

Başparmak ve serçe parmağı açık,öbür parmaklar kapalıdır .

Başparmak ve işaret parmağı açık, öbür parmakları kapalıdır . (L El)

İşaret parmağı açık, öbür parmaklar kapalıdır.

Parmaklar açık ve düz, orta parmak kıvrıktır.

Orta parmak açık, işaret parmağı kıvrık şekilde orta parmağa yaslanır . (P El)

İşaret parmağı ve orta parmak açık ve bitişik, öbür parmaklar kapalıdır.

Serçe parmağı açık, öbür parmaklar kapalıdır.

İşaret parmağı kıvrık, başparmak ile bitişik, öbür parmaklar kapalıdır. (T El)

Parmaklar açık ve kıvrıktır

Parmaklar açık, başparmak ve işaret parmağı birbirine değerk.

Başparmak ve işaret parmağı açık ve bir birine paralel, öbür parmaklar kapalıdır . (U El)

Parmak uçları bitişiktir.

Parmaklar bitişik ve kıvrıktır.

İşaret parmağı ve orta parmak açık, öbür parmaklar kapalıdır . (V El)

İşaret parmağı açık ve kıvrık, öbür parmaklar kapalıdır.

Parmaklar kapalı ve yumruk biçimin dedir.

Parmaklar açık ve ayrıktır .

Başparmak ve serçe parmağı açık,öbür parmaklar kapalıdır .

Başparmak açık,öbür parmaklar kapalı ve yumruk biçimindedir.

TÜRK İŞARET DİLİ DİNİ KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ'NÜN HAZIRLANIŞ AMAÇLARI:

İşitme engeli olan vatandaşlarımıza etkili bir şekilde din eğitimi verebilmek, Ortak bir din dili oluşturmak, İşaret dilinde karşılığı olmayan dini kavramların işaretlerini belirlemek, İşaret dili ile yapılacak tüm din eğitimi çalışmalarına ve eğitimcilere kaynak teşkil etmek.

Türk İşaret Dili Dinî Kavramlar Sözlüğünün Hazırlanma Süreci:

Sözlüğü hazırlamak için Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye'nin farklı bölgelerinde çeşitli kurumlarda görev yapan, işaret dilinde uzman kişilerden müteşekkil bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapan ve işaret dili bilen 2 uzman personel, işitme engelli okullarında görev yapan 2 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni, 2 Özel Eğitim öğretmeni, Türk Dil Kurumu uzmanı ve Türkiye'nin farklı

Dinî eğitim çoğunlukla soyut kavramları içerdiğinden dolayı işitme engelliler için din eğitiminde somutlaştırılmış, örneklerle ve görsellerle zenginleştirilmiş, anlama ve algı seviyelerine indirgenmiş, basitten karmaşığa doğru bir yol izlenerek, 4-5 kelimeyi geçmeyecek cümleler kullanmak uygun olacaktır.

illerinden 5 işitme engelli bireyden oluşmuştur. Bu açıdan bakıldığında çalışma, geniş bir örneklem zenginliğine sahiptir.

Dinî kavramların işaretleri, işaret dili yapısına ve anlam uygunluğuna dikkat edilerek, işitme engeli olan bireylerin anlama ve algı seviyelerine uygun olacak şekilde itina ile seçilmiş 798 kavramın, yine işitme engeli olan bireylerin algı seviyeleri, farklı bölgelerdeki kullanımları ve MEB' in hazırladığı Türk İşaret Dili Sözlüğü dikkate alınmak kaydıyla Türk işaret dilindeki karşılıkları, komisyondaki işiten ve işitemeyen tüm üyelerin görüş birliği ile belirlenmiştir. Sözlükte, her kavramın tanımı, kavram adı başlığının altına yazılmıştır. Kavramların işareti bir veya birkaç resim ile anlatılmıştır. Resimlerde işaretlerin yapılış şekilleri oklarla desteklenmiştir. Oklar, uluslararası Gestuno normlarına uygun olarak kullanılmıştır. Kavramlarla birlikte el şekilleri de verilmiştir. İşaretlerin daha kolay anlaşılabilmesi ve yapılabilmesi için işaretlerin söz anlatımı da yazılmıştır.

Yapılan bu çalışma ile işitme engeli olan vatandaşlarımızın dini algılarında farkındalık oluşarak, dini sosyalleşmeleri gerçekleşecektir. Sözlük, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın <http://engelsiz.diyanet.gov.tr> sitesinde de paylaşılarak daha geniş kitlelere ulaşması sağlanmaktadır. Bu çalışmanın sanal ortamda bulunması, çeşitli zaman aralıklarında güncellenebilmesi açısından da önem arz etmektedir. Bu çalışma, işaret diliyle hazırlanan Türkiye'nin ilk, Dünya'nın en kapsamlı dini kavramlar sözlüklerinden birisi olma özelliğini taşımaktadır. Sözlüğün akabinde "İşittik ve İtaat Ettik" projesi kapsamında:

- Din Görevlilerine İşaret Dili Eğitimi,
- İşaret Dili ile Kur'an Cüzü,
- İşaret Dili ile İlmihal,
- İşaret Dili ile Kur'an-ı Kerim Meali,
- İşaret Dili ile Hac ve Umre Rehberi,
- İşaret Dili ile Tefsir ve Hadis Tercümeleme yapılması,
- İşitme Engelli Okulları'nda görev yapan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerine Kur'an öğretme teknikleri ile alakalı çeşitli eğitimlerin verilmesi planlanmaktadır.

Engelli bireylere, uygun eğitim ortamlarında, güncellenmiş eğitim programları ile çeşitli materyal ve etkinlik destekli verilecek din eğitimi ve Kur'an öğretimi, günümüze kadar ki vurdumduymazlığın telafisinde büyük bir rol oynayacaktır. Bilinmelidir ki hangi engel grubunda olursa olsun, hangi şartlar altında bulunursa bulunsun tüm vatandaşlarımızın din eğitimi alma hakkı vardır ve bu sorumluluk omuzlarımızın üzerindedir. Gayret bizden, takdir Allah'tandır. ◀

Bu makale aşağıda belirtilen tebliğlerden de istifade edilerek kaleme alınmıştır:

Başkonak, Mustafa. Engelliler İçin Erişilebilir Kur'an Kursları, Yecder IV. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu, 27 Nisan 2013, İstanbul.

Başkonak, Mustafa. Religious Education For Individuals In Need Of Special Education, ELMIS-ER II. International Congress Of Special Education, University of Konya Necmettin Erbakan, 19-21 June 2013, Akşehir.

Başkonak, M. Erol, A. İşaret Diliyle Din Eğitimi Çalışmaları: Türk İşaret Dili Dini Kavramlar Sözlüğü, Engelsiz Bilişim 2013 Sempozyumu, 10-12 Eylül 2013, İstanbul.

D İ P N O T L A R

1. Kula, M. Naci. "İstenmedik ve Beklenmedik Olaylarla Karşılaşan Bireylere Yönelik Moral ve Manevi Destegün Önemi" (Deprem ve Bedensel Engellilik Örneği), Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Ulusal Hakemli Dergi, Cilt 6, Sayı 2, Nisan- Mayıs- Haziran 2006, s. 73- 95.

2. Enbiya, 21/35.
3. Mü'minün, 23/111.
4. Nisa, 4/40.
5. Bakara, 2/286.
6. Bakara, 2/177.

7. Kudâi, *Müsnedü's-şihâb*, 1/116, Hadis no:146
8. Müslim, Bir, 33; İbn Mâce, Züh'd, 9; Ahmed b. Hanbel, 2/285, 539
9. Kula, M. Naci. "Bedensel Özürlü Gençlerin Din Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Psikolojik Hususlar", İSAV Tartışmalı İlimi Toplantılar Dizisi, Gençlik Dönemi ve Eğitimi, İstanbul 2000.